

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Наталії Ігорівни Самсоненко

«Морфологічна домінанта поетичного тексту (на матеріалі російськомовної поезії XIX – XXI століть)», подану на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.02 – російська мова

(Харків, 2018)

Художня мова як особлива форма презентації дійсності постійно перебуває у фокусі уваги мовознавців: дослідження російської поезії в площинах лінгвостилістики й лінгвопоетики здійснюється вже понад сто років і пов'язане з іменами таких учених, як Л.А. Булаховський, В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, В.М. Жирмунський, Б.О. Ларін, Ю.М. Тинянов, Б.М. Томашевський, Б.О. Шкловський, Р.Й. Якобсон та ін. Попри це, питання поетичної морфології, хоча й порушені в окремих роботах, серед яких варто назвати праці Л.В. Щерби, Р.Й. Якобсона, С.Я. Єрмоленко, І.І. Ковтунової, І.О. Іонової, Я.Й. Гіна, вивчені все ще недостатньо. Уперше комплексне дослідження іменних граматичних категорій у мові російської поезії здійснено в ґрунтовних дослідженнях О.О. Скоробогатової, але питань функціонування домінантних морфологічних одиниць у віршових текстах дослідниця торкнулася лише частково, що й створило певну лакуну в загальному вивченні граматичної організації російського вірша. З огляду на це постала потреба в дослідженні, що доповнить й употужнить граматичний складник сучасної лінгвопоетики. Саме таким є дисертаційне дослідження Н.І. Самсоненко, тож **актуальність** поставленої до розгляду проблеми не викликає сумніву.

Наукова новизна дослідження полягає, перш за все, у тому, що вперше здійснено комплексний аналіз віршових текстів з позиції поетичної морфології й показано естетичний і смислоутворювальний потенціал граматичних категорій різних частин мови (роду, числа, відмінка іменника; способу дії, часу дієслова) крізь призму поняття морфологічної домінанти. По-друге, у роботі вперше створено типологію іменних і дієслівних морфологічних домінант, які

активно функціонують у структурі поетичного тексту, впливаючи на його структурну, ритмічну й змістовну організацію.

Безсумнівне й **теоретичне значення** роботи, оскільки вона доповнює теорію лінгвопоетики новою інформацією щодо виражальних можливостей селекції й згущення однотипних одиниць морфологічного рівня, які здатні утворювати морфологічні доміанти в поетичному тексті й стимулювати таким чином утворення нових смислів у поетичній мовотворчості різних авторів.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання її результатів і зібраного поетичного матеріалу для створення хрестоматії російськомовних поетичних текстів з морфологічними доміантами, а також у викладанні лінгвістичного аналізу художнього тексту, стилістики, поетичної граматики на філологічних факультетах університетів.

Методи дослідження загалом відповідають поставленим завданням і співвіднесені з ними.

Ілюстративний **матеріал**, представлений у роботі, релевантний предмету дослідження й завданням дисертації. На особливе схвалення заслуговує вибір для аналізу текстів сучасних українських російськомовних митців поетичного слова (А. Гулака, Ю. Олефір, М. Рахліної, Б. Херсонського та ін.), творчість яких відбиває й репрезентує нові життєві реалії, має свої особливості та специфічне мовне вираження, але ще не була, на жаль, предметом спеціальних наукових досліджень.

Структура дисертації детермінована вибором предмета аналізу й поставленими дослідницькими завданнями: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, списків використаних джерел і джерел ілюстративного матеріалу до кожного розділу відповідно, а також загальних висновків, загального списку джерел і додатків, у яких наведено повні поетичні тексти, розглянуті в роботі. Це значно полегшує опанування тексту дисертації й надає цілісне уявлення про контекст, у якому представлені досліджувані морфологічні доміанти.

У першому розділі роботи дисертантка виявила ґрунтовне володіння науковою літературою з лінгвістичного аналізу віршового тексту й лінгвопоетики, зокрема з поетичної граматики. Визначення поняття *морфологічної домінанти* цілком логічно подано на тлі аналізу використання загальнонаукового терміна «домінанта» в лінгвістиці. Окрім того, у цій частині роботи уточнено й сформульовано цілу низку актуальних для подальшого дослідження теоретичних понять, зокрема *згущення й атракції, поетичної актуалізації й морфологічної селекції*.

У другому розділі роботи створено досить цікаву типологію морфологічних доміант, яка не викликає зауважень, але остаточно цю класифікацію, на наш погляд, варто б було репрезентувати у вигляді схеми або малюнка, що допомогло би більш наочно уявити наявні в поетичному тексті домінанти як системне утворення. У цій частині роботи дієслівні й іменні домінанти описано через марковані/немарковані граматичні опозиції, визначено їхні поетичні можливості. На достатній кількості прикладів показано, що морфологічні домінанти різних типів здатні бути засобом поетичної виразності й збільшувати багатозначність ліричного твору.

Хочеться відзначити копітку роботи Н.І. Самсоненко в описі цікавого поетичного матеріалу, що відбито в аналізі морфологічних доміант різних типів у третьому розділі дисертації. Авторка подає класифікацію мотивів самотності в поетичних творах, пов'язуючи їх із сингулярною доміантою, розглядає морфологічний ритм в аспекті граматичних категорій числа й роду, а також згущення дієслівних форм наказового способу, що слугують морфологічною основою поетичної молитви.

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує параграф, присвячений морфологічному аспекту теорії інтертекстуальності, зокрема впливу фрагмента прецедентного тексту на формування морфологічної домінанти в сучасних поетичних творах. Вважасмо, що виявлення інтертекстуальних зв'язків і вивчення впливу інтертекстуальності на новітню поезію з позиції поетичної морфології може стати перспективою подальших розвідок здобувача.

Загалом дисертація Н. І. Самсоненко «Морфологічна домінанта поетичного тексту (на матеріалі російськомовної поезії XIX – XXI століть)» справляє цілком позитивне враження як самостійне, змістовне, актуальне дослідження з граматичної лінгвопоетики. Проте маємо намір висловити й деякі зауваження та побажання:

1. У першому розділі представлений огляд великої кількості наукових робіт з теми дослідження, але б хотілося бачити більше узагальнень і систематизації положень, поданих у наукових розвідках попередників.

2. Характеризуючи сучасні лінгвістичні парадигми, авторка роботи розмежує комунікативно-функційний, когнітивний і антропоцентричний підходи до вивчення тексту (с. 14, 47), що, на наш погляд, не є коректним: комунікативно-функційний і когнітивний підходи до аналізу лінгвістичних об'єктів є складовими частинами антропоцентризму в мовознавстві, у вимірі якого здійснюються сучасні наукові дослідження в цілому.

3. У запропонованому аналізі згущення морфологічних форм різних частин мови, що призводить до створення в поетичному тексті морфологічних домінант, частотною є квантитативна лексика: *ураховуємо кількісну репрезентованість тієї чи іншої морфологічної форми...* (с. 86), *суцільна домінанта – явище досить рідкісне...* (с. 86), *частотність* (с. 73, 119 та ін.), *часто поєднується* (с. 100), *за умов кількісного ...превалювання* (с. 197), *за кількісним виявом...* (с.198) та ін. Однак при цьому дисертантка не наводить кількісних показників уживаності тієї чи тієї морфологічної форми, хоча це можна було би зробити на основі доволі переконливої власної картотеки поетичних текстів (понад 2000 тисяч одиниць, як заявлено в авторефераті й у вступі до роботи). Вважаємо, що квантитативні методи дослідження мовленнєвого матеріалу надали би більшої вагомості отриманим у дисертації результатам.

4. Деякі поетичні твори згадуються здобувачкою як приклади актуалізації морфологічних форм без розгорнутого лінгвістичного аналізу тексту (наприклад, вірш В. Висоцького «Я не люблю», с. 104). Напевно, автор

сподівається на наявність загальних з читачем пресупозицій, але в цьому разі опис мовленнєвого матеріалу необхідний для більшого усвідомлення коректності пропонованих положень.

Висловлені у відгуку зауваження й побажання не применшують вартості поданої дисертаційної роботи, більшою мірою вони зумовлені складністю проблеми й багатовекторністю підходів до її вирішення.

Загалом же, як засвідчує зміст дисертації, до захисту подане цілісне і якісне дослідження, яке відзначається актуальністю, науковою новизною і цілком вписується в сучасну лінгвістичну парадигму.

Висновки достовірні й корелюють із завданнями та структурою роботи.

Основні положення роботи презентовані в 10 одноосібних публікаціях та авторефераті. Концепція дисертаційного дослідження достатньо апробована в науковому співтоваристві у виступах на конференціях.

Вважаємо, що представлена до захисту дисертаційна робота на тему «Морфологічна домінанта поетичного тексту (на матеріалі російськомовної поезії ХІХ – ХХІ століть)» виконана на належному науково-теоретичному рівні й відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015р. та №1159 від 13.12.2015. а його авторка – Наталія Ігорівна Самсоненко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.02 – російська мова.

Доцент кафедри російської мови і літератури
Київського національного лінгвістичного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

О.В. Палатовська О.В. Палатовська

Власноручний підпис
Палатовської О.В.
завіряю: ст. інспектор ВК
Мавська Т.І.

11.09.2018р.